SZŰCS ANITA

Mozgalomból állam?

A francia ellenállási mozgalom szerepe a második világháborúban

A második világháború után Franciaország a győztesek oldalára került, miközben a háború alatt a náci Németország kiszolgálója volt. A németek megszállták ugyan az ország északi részeit, majd 1942 novemberében Franciaország egész területét, de a kormány egészen 1943 végéig önállóan és legitim módon hozott döntéseket. A Vichy Köztársaság kiépítésével Pétain marsal lebontotta a köztársasági értékrendet, és egy új, autoriter politikai rendszert hívott életre. Pétain legitimitása vitathatatlan. A történészek hevesen vitatják, hogy mekkora volt a németbarát rezsim társadalmi támogatottsága. Egyetértenek abban, hogy nagyon kevesen voltak, akik a háború elejétől az ellenállási mozgalmat (*Résistance, Ellenállás)* választották. Abban is mindenki egyetért, hogy a Pétain marsall, az első világháborús hős hadvezér iránti rajongás és Vichy hallgatólagos támogatottsága 1940-ben 90% felett volt. Mire 1944 júniusában a szövetségesek partra szálltak, a helyzet megfordult. A lakosság alig pár százaléka támogatta Vichyt, míg de Gaulle és az Ellenállás támogatottsága általánossá vált.

A vita alapja az ellenállási tevékenység és a kollaborálás értelmezése. Robert Paxton szerint[1]: akik nem léptek fel aktívan a fasisztoid rezsim ellen, azok legitimálták a rendszert, végső soron a németek hatalmi törekvéseit segítve ezzel. Ebben az értelemben az ellenállást a lakosság kb. 2%-a vállalta. Ide tar-

[1] Robert O. Paxton: *The Anatomy of Fascism.* Penguin Books, London, 2004. 9–15.

tozott az Ellenállás veteránjaiként számon tartott és a háború után hivatalosan is elismert 170 000 önkéntes, a 130 000 deportált és az a 100 000 ember, akiket az ellenállásban kifejtett tevékenységük közben gyilkoltak meg.[2] Mások megengedőbbek. John Sweets szerint[3] Paxton túl szigorú. Jóval több ember – becslése szerint a számuk Clermond-Ferand-ban 20000 és 45 500 között volt – vett részt valamilyen formában az ellenállási mozgalomban, amit ha országos átlagra vetítünk ki, a lakosság kb. 5-10%-át alkothatja. Sokan, bár nem voltak tagok, szimpatizáltak az ellenállókkal: katolikus papok, akik bújtatták a partizánokat, orvosok, akik ellátták őket, hivatalnokok, akik információt juttattak el hozzájuk, barátok, akik élelmezték, rendőrök, akik futni hagyták őket, és még sorolhatnánk.

A passzív kollaboráció azonban azt jelentette, hogy az emberek elfogadták a Vichy-rendszert és megkönnyítették a németek dolgát. Ugyanakkor mentálisan az Ellenállás rejtett formái tették lehetővé Franciaország számára, hogy a második világháború után győztesként és ne megvert nemzetként épüljön újjá. De Gaulle aktívan lépett fel, mítoszt teremtett a háború kezdetén. Kezdetektől úgy kezelte saját ellenállási mozgalmát, mintha az lenne Franciaország legitim módon megválasztott, törvényes, ám emigráns kormánya. Ahogy ő fogalmazott: „kardot"[4] hozott létre, amellyel Franciaországnak a háború utáni világrendben betöltött helyét kívánta biztosítani. Az érdem de Gaulle-é, de létező franciaországi ellenállási mozgalom nélkül neki sem sikerült volna. A nemzetközi politikai támogatás mellett de Gaulle diplomáciai és fegyveres aktivitása, valamint a társadalom lassú átalakulása együtt hozta meg azt az eredményt, hogy a háború után Franciaország – noha kiszolgálta a hitleri Németországot – a győztesek oldalán foglalhatott helyet.

[2] Robert O. Paxton: *Vichy France – Old Guard and New Order, 1940–1944.* Columbia University Press, New York, 1982. 235, 240, 294–295.

[3] John F. Sweets: *Clermont-Ferrand à l'heure allemande.* Plon, Paris, 1993. 240.

[4] Charles de Gaulle: *Háborús emlékiratok.* I. k. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997. 11. – A „kard" de Gaulle emlékirataiban nem kizárólag a hadsereget, hanem a cselekvést szimbolizálja. Ugyanakkor az eredményes fellépés alapja egész politikai pályafutása alatt az ütőképes hadsereg volt.

A „Szabad Franciaország” kezdete

Franciaország történelme 1940 júniusában kettévált. A Wermacht 1940. június 14-én foglalta el Párizst. A kormány – követve a délre menekülő, egyre növekvő áradatot – Bordeaux-ba települt át. De Gaulle, aki akkoriban miniszteri funkciókat látott el a francia kormányban, Londonba repült, hogy mentse, ami menthető. Churchill-lel arról tárgyalt, hogy egy esetleges angol–francia unió bent tartaná Franciaországot a németellenes szövetségben: a kormány emigráns kormányként visszavonulna Algériába, és onnan irányítaná az ellenállási mozgalmat. Június 16-án ezzel a hírrel érkezett vissza Bordeaux-ba. A kormány azonban lélekben már megadta magát, nem tartotta járható útnak a de Gaulle-féle megoldást. Az akkori kormányfő, Paul Reynaud lemondott, és szinte azonnal a 84 éves Pétain került a helyére. Péten még aznap éjjel fegyverszünetet javasolt. De Gaulle, aki a kormány lemondása után már nem volt miniszter, visszarepült Londonba.

Pétain 1940. június 17-én rádióbeszédet tartott: „Nehéz szívvel kell bejelentenem, hogy abba kell hagynunk a harcot.”[5] A németek válaszát meg sem várva bejelentette Franciaország vereségét, katasztrófává alakítva azt. Megtörte a francia hadsereg morális és valós ellenállását, a tisztek eltűntek, a hadsereg felszívódott, és rémült lakosok özönlöttek az utakra. Mindenki délre menekült.

A francia vereség sokkolta a világot. A franciák Európa legerősebb szárazföldi katonai hatalmaként éltek a köztudatban. A tény, hogy a meginduló német támadás öt hét alatt felmorzsolta a katonai ellenállást, más fénybe helyezte a feléledő német fenyegetést. A francia hadsereg azzal érvelt, hogy nem volt elegendő fegyvere.[6] Főleg a modernizált fegyvernemekben volt hátrányban, a tankok és a tüzérség területén. A történészek nem így látják. A francia és a brit hadsereg együttesen mind létszámában, mind a fegyverek számában felülmúlta a némete-

[5] A beszéd az alábbi linken teljes egészében meghallgatható: http://www.youtube.com/watch?v=s87CKB5E3SQ

[6] Robert O. Paxton: I. m. 16, 43–45.

ket. Kivéve a harckocsi-állományt, de ott is minimális volt a különbség. A francia vereséget a vezérkar tehetetlensége és hibás döntései okozták. Franciaország katonai vezetői nem értették azt az új típusú háborút, amelyet meg kellett volna vívniuk, nem készültek fel rá, és lényegében karba tett kézzel várták a német sereget.

A fegyverszüneti tárgyalások 1940. június 22-én kezdődtek meg. Hitler, akinek volt érzéke a szimbólumokhoz, a színhely megválasztásánál ragaszkodott Compiègne-hez és ahhoz a vasúti kocsihoz, amelyben a németek az 1918-as fegyverszünetet aláírták: vissza kellett hozni oda a Rethondes-i Múzeumból. A helyszín azt jelképezte, hogy az első világháborús vereséget a németek a visszájára fordították. A franciák tudomásul vették a feltételeket, és ugyanazon a helyen írták alá a fegyverszünetet, mint a németek 21 évvel korábban.

Franciaország hivatalos és legitim kormánya az aktív kollaborálás útjára lépett, és munkaerővel, tőkével, élelmiszer és energiahordozók szállításával szolgálta ki a náci Németországot. Paxton kimutatta, hogy Hitlernek kérnie sem kellett, a franciák készségesen rendelkezésére álltak. Valójában Hitler egyetlen egy dolgot kért Pétaintől: a zsidók összeírásának és a deportálásoknak a megkezdését. A francia államnak nem volt ellenvetése.

Az ellenállási mozgalmat tehát nem a legitim kormány kezdeményezte, hanem öntevékeny csoportok, amelyek 1942 előtt csekély támogatásra számíthattak. Két nagy ágban tevékenykedtek. Az egyik ág az országon belül működött. Oroszlánrészét a kommunisták szervezték, de nem szabad megfeledkeznünk azokról az antikommunista csoportokról sem, amelyek végigharcolták a németek elleni háborút.[7] A belső ellenállás egyik legnagyobb problémája a különálló, sokszor egymás létezéséről sem tudó csoportok összehangolása volt. A másik nagy ág az országon kívül szerveződött, de Gaulle vezetésével.

[7] A kereszténydemokratáknak a francia politikai életben betöltött szerepéről bővebben lásd M. Szebeni Géza: A francia kereszténydemokrácia történetéről. *Múltunk*, 2007/3. 188–201. Letöltés helye: http://epa.oszk.hu/00900/00995/00011/pdf/mszebenig.pdf

1940. június 18-án – egy nappal Pétain beszéde után – de Gaulle Londonban megtartotta híres rádióbeszédét, amelyben a harcok folytatására szólított fel. Innen számítjuk ellenállási mozgalmának kezdetét, amely a „Szabad Franciaország" *(Forces Françaises Libres)* nevet kapta. A beszéd elhangzásakor nem volt már miniszter, de katona igen. Letartóztatását kockáztatta, és valóban, később a Vichy-rendszer – távollétében *(in absentia)* – halálra ítélte dezertálásért.

A „Szabad Franciaország" nem tömegmozgalomnak indult. Londonba de Gaulle egyedül érkezett, ötszáz font volt a zsebében, amit még Reynaud-tól kapott, megvolt a tábornoki címe, és bírta Churchill támogatását. A „Szabad Franciaország" ezekre az alapokra épült. „Az ellenség műszaki fölényével nézünk és néztünk szembe – mondta de Gaulle. – De kimondták-e már az utolsó szót? Fel kell-e adnunk a reményt? Végleges-e a vereség? Nem!" „Ugyanaz a taktika hozhatja el a győzelmet, amely legyőzött minket. Mert Franciaország nincs egyedül."[8]

De Gaulle kiindulási pontja valóban különbözött legtöbb francia kortársáétól: Franciaországnak nem egyedül kell háborút vívnia. Megértette, hogy a háborúnak globális kontextusa van. Franciaország felhasználhatja gyarmatbirodalmát, támaszkodhat a brit szövetségesekre és az Egyesült Államok hatalmas iparára. A legtöbb francia és majdnem az összes Vichy-beli politikus európai távlatokban gondolkodott. Csak a német győzelem európai tényét látta és nem számolt azzal, hogy a német erőforrások az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval szemben elégtelennek bizonyulhatnak. „Ez a háború nem boldogtalan országunk területére korlátozódik. A háborút nem a francia csata döntötte el. Ez a háború világháború"[9] – mondta de Gaulle. Történészként pontosan értette, hogy ha az Egyesült Államok belép a háborúba, a német vereség hosszú távon elkerülhetetlen.

[8] *Appel du 18 juin 1940 du général de Gaulle: texte et circonstances*. A beszéd letölthető az alábbi linken: http://www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/dossiers-thematiques/1940-1944-la-seconde-guerre-mondiale/l-appel-du-18-juin/documents/l-appel-du-18-juin-1940.php

[9] Uo.

De Gaulle beszédének jelentőségét nem közvetlen hatása adta. A felhívást kevesen hallgatták, és közülük még kevesebben cselekedtek. Beszédének négy percében a Tábornok morális és politikai tekintélyét alapozta meg: létrehozta a Szabad Franciaország mítoszát, a kollaboráló állammal szemben egy másik, a fasizmus ellen harcba szálló „állam" alternatíváját. A „kardot", amely elképzelései megvalósítását segítette. A „Szabad Franciaország" azonban mozgalom volt, és nem az állam legitim módon megválasztott vezetése. Ebből a mítoszból teremtette meg a magát meg nem adó, a németekkel harcban álló francia állam valóságát, így helyezte magát a háború után a győztesek oldalára.

Érdekes módon Pétain kiindulópontja és gondolatmenete nagyon hasonló volt de Gaulle-éhoz. Pétain biztosra vette, hogy azt a német sereget, amely a francia hadakat öt hét alatt megverte, nem fogja megállítani senki. Ő is a leendő győztes mellett kívánta látni Franciaországot, mert Franciaországnak történelmi küldetése a világ sorsának alakítása. A francia forradalom hozta létre a modern Európa értékeit, így a franciák helye a világpolitikát alakító államok között van. Franciaország és Európa sorsa összefonódott a modernitás megteremtésében játszott francia szereppel. A gondolatmenet hasonló volt, ám a lehetséges következmények különböztek. Pétain mindent megtett, hogy Franciaország a németek mellett egyenrangú hatalomként kapjon helyet Hitler új európai rendjében. Hitler azonban nem sokra tartotta a francia erőfeszítéseket. Pétain tehát Franciaország nagyságát a vesztes hatalméhoz kötötte, de Gaulle viszont megteremtette a „mitikus" Franciaországot (ha csak egy mozgalom formájában is), amely a győztesek oldalán kötött ki.

A problémát de Gaulle számára a „hogyan?" kérdése jelentette. A szövetségeseknek kezdettől fogva komoly fenntartásaik voltak mind de Gaulle személyével és elképzeléseivel, mind legitimitásával kapcsolatban. A Tábornok első elképzelése egy alternatív kormány felállítása volt, amelyet a szövetségesek elismerése legitimált volna. A tervet még Churchill is kivitelezhetetlennek tartotta, nem is támogatta. Vichy Köztársaság

kormánya legitim, törvényesen megválasztott kormány volt, Franciaország népének (majdnem) teljes, osztatlan támogatását élvezte. Hasonló okokból ekkor még az amerikaiak sem ismerték el tárgyalópartnernek de Gaulle-t. A „Szabad Franciaország" nemzetközi politikai értelemben „láthatatlan" volt, és olyan kicsi, hogy még a főhadiszállása is a brit kormánytól kölcsön kapott épületben volt.

Az Franciaországon belüli ellenállás

1940. június 17-én, egy nappal de Gaulle rádióbeszéde előtt, a németek elérték Chartres városát. A náci háborús stratégia része volt a lakosság megfélemlítése, a francia hadseregbe vetett bizalom szétzilálása. A lakosság körében kihirdették, hogy a visszavonuló francia csapatok nőket erőszakolnak meg, gyerekeket mészárolnak le. A hirdetményt a helyi prefektusnak kellett volna ellenjegyeznie, hogy hitelesnek tűnjön. Chartres prefektusa azonban, Jean Moulin, aki később az Ellenállás hőseként nyughelyet kapott a Pantheonban, természetesen megtagadta az aláírást. Megverték és börtönbe vetették. Öngyilkosságot kísérelt meg, a cellájában talált törött üvegszilánkkal elvágta a torkát. Nem halt meg, megmentették az életét. Később megszökött, 1941 szeptemberében Londonba menekült, és de Gaulle embereként később ő tartotta a kapcsolatot a franciaországi Ellenállással.

A katolikus egyház központi szerepet vállalt a Vichy Köztársaság alatt kialakult, Pétain köré szerveződő személyi kultusz fenntartásában. A klérusban is akadtak azonban kivételek, akik nem értettek egyet sem a náci eszmékkel, sem a mindennapos gyakorlattal. Toulouse érseke az elsők között volt, aki felszólalt a zsidók üldözése ellen. Azzal sokkolta a Vatikánt, hogy a helyi lapban kijelentette: „Többre értékelném a Léon Blum és a szabadkőművesek által vezetett győztes Franciaországot, mint a Pétain marsal által kormányzott vesztes államot."[10]

[10] Charles Molett: *Prêtres, religieux et religieuses dans la résistance au nazisme, 1940–1945.* Fayard, Paris, 1995. 36.

Az Ellenállás egyik legfontosabb feladata propagandaanyagok szétosztása volt. Így szólították fel a lakosságot, hogy álljanak ellen a németeknek, ne adják fel a harcot, illetve a Vichy-rendszer sajtópropagandája ellenében tájékoztassák az embereket a szövetségesek hadműveleteiről. A másik fontos mozzanat a szökött foglyok, zsidók és a francia légtérben lezuhant szövetséges pilóták bújtatása volt. Igazi csapatmunkát kívánt az országból való kicsempészésük, az életben tartásuk. Papírokat kellett hamisítani, logisztikai, információs feladatokat ellátni. Azokból, akik minderre vállalkoztak, alakultak ki később az ellenállási sejtek.

Az egyik legelső és legnagyobb ellenálló csoport Párizsban jött létre az 1920-as években oda érkezett és megtelepedett amerikaiak részvételével. 1940 decemberében adták ki az Ellenállás első újságját, *Résistance* címmel. Az első csoportok között voltak, akiket sikerült leleplezni, és 1942 januárjában sok tagjukat kivégezték, vagy táborokba hurcolták. A többiek óvatosabban folytatták a munkát.[11]

A női ellenállók között volt Lucie Aubrac, akinek 1997-ben Claude Berri díjnyertes filmje állított emléket.[12] Fiatal történelemtanárnő volt, aki a háború előtt kötött férjével, a zsidó származású Raymond Aubrac-kal házasságot. Lehetőségük lett volna az Egyesült Államokban munkát vállalni, de mindketten úgy döntöttek, hogy maradnak. Raymond Aubrac, a délfranciaországi ellenállók egyike, 1943-tól Jean Moulin munkáját segítette.

Paxton szűken értelmezett „ellenállás"-definíciójából éppen az olyan mindennapos pillanatok maradnak ki, amikor a nők cselekedtek. Nemcsak hogy életük és családjuk kockáztatásával aktívan kivették részüket az ellenállási mozgalomból, de a gyermeknevelés, a szemléletformálás békeidőben természetes feladatait is áthatotta az „ellenállás". Lottman, Sweets

[11] Scott Soo: Resisting in France and la vie inventée. *Journal of Contemporary History*, 2000/1. 1–10. Letöltés helye: https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=1-soo-resisting-in-france&site=15

[12] Claude Berri *Lucie Aubrac* c. filmje újraélesztette a francia ellenállási mozgalmak szerepéről és kiterjedtségéről folyó vitát.

„ellenállás"-fogalmának szellemében, beszámolókat gyűjtött a nők szemléletformálásáról a második világháború idején.[13] Beszámol egy esetről, mikor egy kisgyermek sírva panaszkodott édesanyjának, hogy éhes. Az édesanya Pétain marsall fényképét adta a gyereknek: „tessék, edd meg". A mindennapi élet apró rezdülései jól tükrözik a társadalomban beállt lassú változást.

Az északi országrészek megszállása után fokozatosan nőtt az Ellenállás támogatottsága. Valódi áttörést csak 1942 novembere hozott, amikor a németek tovább nyomultak délre, hogy elfoglalják az egész országot. Lényegében ez az a dátum, amelytől kezdve többen támogatták az ellenállási mozgalmat, mint a fennálló, Pétain marsall vezette rendszert. Az ellenállási mozgalom azonban már korábban is hallatott magáról. Az első nagy tüntetéseket 1940. október 8-án szervezték Párizsban az egyetemi hallgatók, mikor a Gestapo letartóztatta Paul Langevin professzort, aki 1934-ben megalapította az Antifasiszta Értelmiségiek Bizottságát *(Comité de vigilance des intellectuels antifascistes)*.[14] A németek brutalitása fokozatosan egyre többeket aktivizált. Simone de Beauvoir *A kor hatalma* című önéletrajzi művében beszámol róla, hogy megdöbbent, amikor a Boulevard Saint-Michelen kiragasztott plakáton azt olvasta, hogy egy mérnökhallgatót a német hadsereg elleni erőszakos fellépése miatt halálra ítéltek.[15]

Az ellenállási mozgalom átfogó, országos szintű megszervezését a Francia Kommunista Párt (*Partie Communiste Français* – PCF) bekapcsolódása tette lehetővé. Mindez illegalitásban történt, s mind Vichy, mind a németek keményen felléptek a kommunistákkal szemben. 1940 októberében megkezdődtek a tömeges letartóztatások. A párt vezetői 1940 júliusától kezdték felfegyverezni és megszervezni a különböző csoportokat. Céljuk

[13] Herbert Lottman: *The Purge – The Purification of the French Collaborators after World War II*. William Morrow & Co, London, 1986. 209.

[14] Nicole Racine: Une cause. L'antifascisme des intellectuels dans les années trente. In: *Politix*, 1992. Vol.5. no.17., 79-85. Letöltés helye: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/polix_0295-2319_1992_num_5_17_1490

[15] Simon de Beauvoir: A kor hatalma. Magvető, Budapest, 1965., ford. Réz Pál

kezdetben nem a németek elleni támadás, hanem a fasiszta rezsim leváltása volt.

A Francia Szocialista Párt szerepe az ellenállási mozgalomban nem volt ilyen egyértelmű. A müncheni egyezmény olyan erősen megosztotta a pártot, hogy kisebb csoportokra hullott szét. Léon Blum és néhány fiatal aktivista kezdte újjászervezni a szocialistákat, hogy csatlakozhassanak az Ellenálláshoz.[16] Az 1941-es esztendő a széthullott párt megszervezéséről szólt. A szocialisták egy része ahhoz az Emmanuel d'Astier de la Vigeriehez csatlakoztak, aki – még mielőtt az Ellenállás egyik vezetője lett volna – anarchista és antiszemita nézeteiről híresült el. Másik részük a szakszervezetekkel, a kommunista CGT-vel és a keresztény gyökerű CFTC-vel kezdett együttműködni. Végül lapjuk, a *Libération* 1941. júliusi megindítása után csoporttá szerveződtek. Henri Frenay, a francia hadsereg konzervatív beállítottságú kapitánya „Combat" néven volt ejtőernyősökből álló hálózatot hozott létre. A Vichy Köztársaság területén ez lett a legnagyobb méretű ellenálló csoport.[17]

Az Ellenállás a Szovjetunió hadba lépése és a megtorlások erősödése után vált igazán jelentőssé. Ekkor kezdett arra a képre hasonlítani, amit a konvencionális ábrázolásokból – filmekből, regényekből – ismerhetünk. A lövöldözés, a szabotázsakciók, az infrastruktúra blokkolása ekkor kezdett elterjedni. 1941 végére megtorlásul a németek 100 embert végeztek ki.[18]

A Franciaországon kívül szerveződő ellenállás kezdete

Az országon kívüli ellenállási mozgalom nehézkesen jött létre. Ütőképes hadsereg nélkül a „Szabad Franciaország" nem szol-

[16] Serge Berstein: *Léon Blum, un intellectuel en politique.* In: Histoire@ Politique. Politique, culture, société, 2008/5., a letöltés helye: http://www.histoire-politique.fr/documents/05/autresArticles/pdf/HP5-Berstein-Blum-def.pdf

[17] Alya Aglan: La Résistance, le temps, l'espace : réflexions sur une histoire en mouvement. Histoire@Politique. Politique, culture, société, N°9, septembre-décembre 2009. Letöltés helye: http://www.histoire-politique.fr/documents/09/dossier/pdf/HP9_Alya_Aglan_pdf.pdf

[18] Serge Berstein: I. m.

gálhatta de Gaulle hosszú távú céljait. A szövetségesek mellett elköteleződve nem ellensúlyozhatta a második világháború alatt a fasisztoid Vichy-rezsimet. Első lépésként hadsereget kellett tehát teremteni. Churchill 1940. augusztus 7-én felajánlotta, hogy a de Gaulle vezetése alatt álló francia haderő felállításának minden költségét fedezi, sőt a brit finanszírozás ellenére a sereg megőrizheti francia jellegét. A katonák és a leendő katonák áradata azonban nem indult meg. Legfőbb oka ennek a britek iránt július 3-a után fellángolt erőteljes ellenszenv volt. London ugyanis úgy döntött, hogy elsüllyesztik a francia flottát, mielőtt azt Pétain a szövetségesek ellen bevethetné. Július 3-án Mers-el-Kébir-nél meg is tették. Miután a britek elsüllyesztették a francia hajóhadat, az utánpótlás elakadt. Július végére de Gaulle-nak mintegy 7000 embere volt, aligha elég arra, hogy visszafoglalja Franciaországot.

De Gaulle ekkor a gyarmatok felé fordult. 1940 júliusától Csád színes bőrű, frankofón kormányzója, Félix Éboué és de Gaulle kapcsolatba lépett egymással. Augusztus 26-án a követeik Fort Lamy-ban, egy rövid találkozó után bejelentették, hogy Csád csatlakozott a „Szabad Franciaországhoz". Maga de Gaulle párhuzamosan Londonban jelentette be Csád csatlakozását, és arra kérte a francia gyarmatokat, hogy kövessék Csád példáját.[19] Az afrikai és a csendes-óceáni kolóniák egy része meghallotta de Gaulle hívását. A „Szabad Franciaország" formálódni kezdett.

A második lépést az alapozta meg, hogy 1941. június 22-én Németország megtámadta a Szovjetuniót. Moszkva szövetséget ajánlott de Gaulle-nak,[20] ami lehetővé tette, hogy 1941. szeptember 24-én az Francia Nemzeti Bizottság (*Comité National Français* – CNF) létrejöjjön. A CNF egyfajta emigráns kormányként kezdett működni, noha Pétain vezetésével az országnak volt törvényesen megválasztott, legitim kormánya. A szövetségesek éppen ezért meglehetősen ambivalensen fogadták. A Szovjetunió szeptember 26-án, stratégiai szövetségest látva a

[19] Charles de Gaulle: *Háborús emlékiratok*. I. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997. 87–95.

[20] Uo. 174–175. 196.

mozgalomban, két nappal felállása után elismerte azt. London közömbös maradt, az Egyesült Államok pedig kifejezetten ellenséges volt. Az ellenségesség az amerikaiak részéről a háború végéig megmaradt. 1941. karácsony éjjelén de Gaulle egyik nagyobb katonai sikerét aratta, mikor az Új-Fundlandtól nem messze fekvő Saint-Pierre-et-Miquelon szigetcsoportot elfoglalta. Az Egyesült Államok elítélte az akciót.[21]

A Szovjetunió hadba lépése nemcsak de Gaulle-ékra, de a Franciaországon belül szerveződő ellenállási mozgalomra is hatással volt. Egyrészt növelte annak jelentőségét, relativizálta de Gaulle szerepét, másrészt veszélyeztette azt a hosszú távú elképzelést, hogy a szövetségesek a „Szabad Franciaországot" tekintsék szuverén és hadviselő félnek.[22] De Gaulle számára megkerülhetetlenné vált a kapcsolatfelvétel.

A kapcsolatfelvétel: a külső és a belső ellenállás

Az ellenállási mozgalom megélénkülése nem illett bele de Gaulle elképzeléseibe: ő francia államot akart, nem pedig forradalmat. A forradalomtól való félelem, annak megakadályozása kiemelkedő szerepet játszott a Tábornok elképzeléseiben. Az Ellenállás azonban önálló életre kelt, és de Gaulle-nak nem volt más választása, mint hogy megpróbálja a saját vezetése alá vonni. Ehhez egyrészt közelednie kellett a baloldalhoz, másrészt első lépésként kezdeményeznie kellett a kapcsolatfelvételt. 1942. január 1-jén de Gaulle a legmegbízhatóbb ügynökét küldte Franciaországba: Jean Moulin az Avignon környéki hegyekben ugrott ki ejtőernyőjével, ahol gyermekkorában a nyarakat töltötte. 1942 folyamán, miközben az Ellenállás erősödött, Moulin fáradhatatlanul utazta körbe az országot, hogy egyre több csoport bizalmát megnyerje.

[21] *Le ralliement de Saint-Pierre-et-Miquelon à la France Libre*, letöltés helye: http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.defense.gouv.fr%2Fcontent%2Fdownload%2F100762%2F978312%2Ffile%2FMC21.pdf&ei=xncQU9i-4KcfNsgbKuoHIDw&usg=AFQjCNFbnMhHX6caq_x-Dg7L04bgCeImBA

[22] Charles de Gaulle : I. m. 163.

1942. november 25-én sikerült együttműködési szerződést kötnie a kommunista párttal. 1943 elején Moulin megszervezte Dél-Franciaország három legnagyobb fegyveres ellenállási csoportjának találkozóját, létrehozva ezzel az Ellenállás Egységes Mozgalmát (*Mouvements unis de la Résistance* – MUR). Északra utazva tovább folytatta az egyesítő munkát, majdnem minden ellenállási csoportot egy tető alá hozott az Ellenállás Nemzeti Tanácsának (*Conseil National de la Résistance* – CNR) megalakításával.

A CNR képviselőinek első találkozójára 1943. május 27-én Párizsban, a Rue de Four 48. alatt, a Saint-Germain-des-Près templom közelében került sor. A templommal szemben volt a Café de Flore és a Deux Magots, ahol a kor vezető értelmiségi személyiségei – köztük Sartre, Camus és Simone de Beauvoir – napjaik nagy részét töltötték, de egyiküknek se volt a leghalványabb elképzelése sem arról, mi zajlott a közelben. Moulin felolvasta de Gaulle üzenetét, amelyben ígéretet tett, hogy Franciaország jövőjéről a lehető leghamarabb dönteni fognak. A CNR ezen az ülésen három határozatot hozott: egyrészt eltörölte a Vichy-rendszer összes törvényét. Másrészt de Gaulle-t bízta meg azzal, hogy „a francia nemzet érdekeit védelmezze". Harmadrészt pedig Giraud tábornokot bízta meg a Franciaországon belüli fegyveres harc megszervezésével. Henri Giraud-t az amerikaiak támogatták. De Gaulle-éknak így sikerült távol tartaniuk őt a valódi hatalomtól, hiszen a megbízás, amit kapott, tartalom nélküli cím maradt. Senki nem tudta kézben tartani és irányítani azt a gerillaháborút, amelyet az ellenállás folytatott. A megszállt Párizsban tartott találkozó, ha nem is az állam képviseletére jogosító legitimitást, de valamiféle valós mandátumot adott de Gaulle-nak, és növelte presztízsét. Az akkori brit külügyminiszter, Anthony Eden így fogalmazta meg ezt Churchill-nek: de Gaulle „idealizált és félig misztikus figura".[23]

Három héttel később a Gestapo letartóztatta Jean Moulin-t és a vezetőség legtöbb tagját. Moulint három napig kínozták,

[23] Salgó László: *De Gaulle diplomáciája*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1972.

mielőtt meghalt. Kínzója az a Klaus Barbie volt, aki később a „lyoni mészáros" nevet kapta, és a háború után a CIA segítségével menekült Bolíviába. 1971-ben a francia kormány tudomására jutott, hol van, de egészen 1987-ig nem léptek a kiadatása ügyében. A politikai huzavonával együtt napirendre került a háborús bűnökkel való szembenézés, ami még a nyolcvanas évek politikai napirendjét is uralta.

A CNR vezetője Georges Bidault katolikus történész lett, aki a „Combat" ellenálló csoport társ-alapítója volt. Az Ellenállás társadalmi támogatottsága nőttön-nőtt. Egyre több hivatalnok és köztisztségviselő vette fel vele a kapcsolatot, így egyre több információhoz jutott. Az Ellenállásról folyó vitákban nehezen megítélhető helyzet alakult ki. Nagyon sokan adtak ki információt az Ellenállásnak, de egyúttal a rendszert is kiszolgálták. Egyszerre kollaboráltak és ellenálltak.

A kérdés háború utáni megítélése egyáltalán nem egyértelmű. Hubert Beuve-Méry, aki később a *Le Monde*-ot, és Emmanuel Mournier filozófus, aki az *Esprit*-et megalapította, egykor a társadalmi igazságosságot hangsúlyozó katolikus „Uriage" mozgalom kezdeményezője volt. A mozgalom azonban eltávolodott kereszténységszocialista szellemiségétől, és Vichy egyik ideológiai bázisa lett. Mindketten ekkor léptek ki belőle. Sem Beuve-Méry, sem Mournier nem értett egyet Pétain rendszerével. Mindketten viszonylag korán, már 1942-ben csatlakoztak az Ellenálláshoz, és Beuve-Méry de Gaulle egyik közeli tanácsadója lett. Ugyanakkor a fiatal François Mitterrand, aki joghallgatóként az 1930-as években jobboldali nézeteket vallott, 1941 decemberében a Vichy-kormány szolgálatába állt. Egészen 1943-ig főosztályvezetőként dolgozott, megkapta a *Francisque*-ot, Vichy legnagyobb kitüntetését, amelynek közepén Pétain marsall képmása díszelgett. 1942 derekától kapcsolatba lépett az ellenállókkal, és „Morland" fedőnéven rengeteg információval látta el őket. 1943 vége felé Londonba menekült, majd Algírba, és Giraud alatt kezdett dolgozni: soha nem jött ki de Gaulle-lal. Természetesen Mitterrand az Ellenállás tagja volt, de az 1990-es években sokakat sokkolt a hír, hogy egyáltalán két évig a Vichy-rendszernek dolgozott. A másik véglet de la Rocque ezre-

des, aki az 1930-as években szélsőjobboldali nézeteiről híresült el, de a háború alatt maga is német munkatáborba került. A háború után hívei róla is azt állították, hogy ellenálló volt.

Bármekkora is volt az ellenállás mértéke, az Egyesült Államok nem tekintette szövetségesének Franciaországot. 1943. május 8-i levelében Roosevelt elnök azt javasolta Churchillnek, hogy a brit és az amerikai csapatok foglalják el Franciaországot, tagolják be a katonai közigazgatásba, de Gaulle-t pedig nevezzék ki Madagaszkár kormányzójának.[24] De Gaulle nem kerülhette meg, hogy ne erősítse a Szabad Franciaország diplomáciai súlyát.

A tét emelkedik: az ellenállás nemzetközi politikai súlyának növekedése

De Gaulle legnagyobb problémája mind az ellenállási mozgalmak egyesítésének kezdetén, mind a háború vége felé mozgalmának legitimitása volt. A szövetségesek nem ismerték el sem hadviselő félnek, sem francia emigráns kormánynak. Franciaországot továbbra is a törvényesen megválasztott, hitleri Németországot kiszolgáló Pétain marsall képviselte. Márpedig a háború után Franciaországnak a győztesek oldalán kellett állnia, de Gaullenak pedig kétsége sem volt arról, hogy Németország nem győzhet az angolszász hatalmak és a Szovjetunió ellen. Folytatta tehát a megkezdett utat: növelni kell a „Szabad Franciaország" diplomáciai súlyát, és a lehetőségeihez képest a lehető legnagyobb részt vállalni a fegyveres harcokban.[25]

1942 júniusában de Gaulle újabb katonai sikert ért el. A „Szabad Franciaország" Észak-Afrikában, Bir-Hakeimnél együttműködött a szövetségesekkel, s közösen feltartóztattak egy náluk jóval erősebb német egységet. De Gaulle megkapta, amire oly régóta várt. Volt ütőképes hadserege, s a brit és az amerikai sajtó elismerte Vichytől független francia erőként ismerte el, amely a közös ügyért harcol. Az angolszászok vona-

[24] Raoul Aglion: The Free French and the United States from 1940 to 1944. In: *De Gaulle and the United States* szerk. Robert O. Paxton és Nicholas Wahl, Berg Publishers, Oxford, 1994. 33–48.

[25] Charles de Gaulle: I. m. 163.

kodása ellenére a „Szabad Franciaország” – legalábbis a közvélemény szemében – elfoglalta helyét a szövetségesek oldalán.

1942. november 8-án a szövetségesek partra szálltak Észak-Afrikában és az amerikaiak hamarosan átvették a terület irányítását. A megszállás alatt Vichy egyik magas rangú tisztje, Darlan tábornok Algériában volt, a fiát látogatta meg. Franciaország részéről ő írta alá a fegyverszüneti egyezményt, és az Egyesült Államok őt bízta meg Algéria kormányzásával. Az Egyesült Államok továbbra sem bízott de Gaulle-ban, és nem kívánta a „Szabad Franciaországot” legitim és szuverén hatalomként kezelni. Mindent megtett, hogy a Tábornok ne kerüljön hatalomra és he használhassa bázisnak Algériát. Darlant 1942. december 24-én meggyilkolták, ám az amerikaiak akkor sem de Gaulle-t támogatták. Henri Giraud tábornokot nevezték ki katonai és polgári főparancsnoknak, ismét elzárva az utat de Gaulle előtt.

1942–1943 tele a háború, de Gaulle és az Ellenállás számára is fordulópontot jelentett. A német hadsereg 1942. november 11-én megindult, és elfoglalta az addig még meg nem szállt Vichy Köztársaságot. A francia hadsereget feloszlatták, az Ellenállás támogatottsága növekedni kezdett, sokan csatlakoztak a mozgalomhoz. Két hónappal később a németek vereséget szenvedtek Sztálingrádnál, és egységeik folyamatos visszavonulásban „rugalmasan elszakadtak” a frontvonaltól.

Pierre Laval, Franciaország kollaboráns miniszterelnöke akkoriban alapította meg a kötelező munkaszolgálatot (*Service du travail obligatoire* – STO), amelynek hatására több száz fiatal csatlakozott az Ellenálláshoz. Azok a fiatalok, akik nem akartak „önkéntes” munkaszolgálatra Németországba menni, elmenekültek otthonról, és ahogy a korzikai szegénylegények mondták, a „bokrokba” *(maquis)*, a ritkán lakott erdőségekbe és a hegyekbe mentek, ahol elrejtőztek. A partizánok segítették, és a nagyobb fegyveres akciókba is bevonták őket. Rövidesen a „makizárok” *(maquisards)* kifejezés az Ellenállás fiatal rohamcsapatait jelölte.

Moulin feladata ekkor vált igazán fontossá. De Gaulle marginalizálódott, mikor a szövetségesek partra szálltak Algériában.

Az Egyesült Államok számára Franciaországot Vichy jelentette, és az országot a vesztes tengelyhatalmak egyikeként kezelték. Míg 1940-ben Churchillnek szüksége volt Franciaországra, 1942-ban Roosevelt elnöknek nem volt szüksége de Gaulle-ra, és olyan valakivel akart együtt dolgozni, aki sokkal nyitottabb a szövetségesekkel való együttműködésre. De Gaulle ekkor más úton indult tovább. A franciaországi ellenállási mozgalom ellenőrzése alá vonásával tört utat a legitimáció felé, amit a CNR meg is adott neki. Jean Moulin halála után a szintén de Gaulle emberének számító Georges Bidault vette át a vezetését. A CNR-ben nagy volt ugyan a Tábornok befolyása, de az ellenálló csoportok nem fogadták volna el őt vezetőjüknek.[26]

Az emigráns kormányhoz hasonló, a szövetségesek által – legalább korlátozott mértékben – elismert szervezet felállítását ismét az észak-afrikai hadi eseményekbe való bekapcsolódásnak köszönhette. 1943 májusában, ahogy a szövetségesek elfoglalták Észak-Afrikát, Roosevelt megpróbálta kizárni a hadműveletekből a „Szabad Franciaországot", ámde nem sikerült neki: de Gaulle 1943. május 30-án Algéria földjére lépett. 1943. június 3-án Algírban életre hívták a Francia Nemzeti Felszabadító Bizottságot (*Comité français de libération nationale* – CFLN). A bizottság vezetéséért de Gaulle-nak Giraud tábornokkal kellett megküzdenie. Július végére sikerült maga mögé utasítania őt. Ahogy a háború elején Churchill-től függve meg tudta tartani a francia vezetést, úgy cselezte ki Rooseveltet is. 1943. augusztus 26-án az amerikaiak, a britek és a szovjet kormány elismerte a CFLN-t, bár az amerikaiak a bizottság hatáskörét csak Észak-Afrikára vonatkoztatták, mellőzve a háború utáni Franciaországra tett bármilyen utalást.[27]

A CFLN úgy viselkedett, mint bármelyik emigráns kormány: terveket szőtt Franciaország háború utáni újjáépítésére. Ebben Hubert Beuve-Méry volt de Gaulle tanácsadója. 1943 végén Pierre Mendès-France, a későbbi IV. köztársaság legnagyobb formátumú miniszterelnöke lett a pénzügyekért felelős biztos.

[26] Charles de Gaulle: I. m. II. k.

[27] Gazdag Ferenc: *Franciaország története, 1945–1995.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996. 11.

Mendès-France egyike volt azon kevés, törvényesen megválasztott képviselőnek, aki nem szavazta meg Pétain megválasztásakor az új kormányt – éppen az Algéria felé tartó „Messalina" fedélzetén volt. Később Vichy emberei letartóztatták, és hat évi börtönbüntetésre ítélték. A börtönből kalandos úton szabadult, Londonba menekült, és a „Szabad Franciaországban" pilótaként harcolt, míg de Gaulle megával nem vitte Algériába. Beuve-Méry, Pierre Mendès-France és de Gaulle egyetértettek abban, hogy a háború utáni Franciaország legfontosabb problémája az lesz, hogy megőrizze függetlenségét és identitását az USA által dominált új világrendben – persze csak miután a kommunista forradalom lehetőségét elvágták, és rendezték a kommunisták helyzetét.

1943. szeptember 17-én a CFNL konzultatív Tanácskozó Gyűlést hozott létre, amelynek tagja volt 40 ellenálló és 20 olyan parlamenti képviselő, aki Pétain megválasztásakor, 1940. július 10-én „nemmel" szavazott, továbbá a helyi szervezetek 12 képviselője. Egyetlen női képviselő volt közöttük.[28] Ez az Algírban ülésező, parlamenthez hasonló szerv 1944. április 21-én garantálta a nők szavazati jogát. 1944. február 19-én a CFLN ajánlotta a Nemzetgyűlésnek e kérdés napirendre tűzését. Március 23-án az egyik kommunista képviselő, Fernand Grenier a következő bejelentést tette: „A nők szavazni fognak, és ugyanolyan jogaik lesznek, mint a férfiaknak."[29] A szocialista Louis Vallon – de Gaulle bizalmasa – azzal érvelt, hogy a radikálisok vonakodása a régi „szép" napokat idézi. „Akárhányszor a parlament majd' egyhangúan megszavazta volna a nők szavazati jogát, a színfalak mögött, az eljárásrendre hivatkozva megakadályozták. Véget kell vetnünk a szűklátókörű gondolkodásmódnak." Tapsviharral ünnepelték. Raymond Aubrac szerint a vita heves volt, a Radikális Párthoz kötődő képviselők

[28] Paula Schwartz: Redefining Resistance: Women's Activism in Wartime France. In: Behind the Lines: Gender and the Two World Wars. (Szerk.: Margaret Randolph Higonnet, Jane Jenson, Sonya Michel és Margaret Collins Weitz.) Yale University Press, New Haven, London, 1987. 142.

[29] Constitution du Conseil national de la Résistance, 27. mai 1943. In: Les Cahiers d'histoire sociale. Letöltés helye: http://www.ihs.cgt.fr/IMG/pdf_dossier.pdf

ellenezték a nők szavazati jogának megadását. Attól tartottak, hogy az egyház befolyása erősödni fog.[30] Grenier javaslatát 51 „igennel" 16 „nem" ellenében megszavazták. Április 21-én de Gaulle a CFLN elnökeként kihirdette a döntést. Ahogy később fogalmazott: „Lezárták az elmúlt ötven év küzdelmeit."[31]

Az Ellenállás szerepe Franciaország felszabadításában

De Gaulle csillaga felragyogott, Pétain-é pedig halványodni látszott. A németek a háború utolsó időszakában – és csakis akkor – átvették Franciaország irányítását. Egészen 1943 végéig Pétain a saját elképzeléseinek megfelelően alakította Franciaország külkapcsolatait. 1943. november 13-án Pétain rádióbeszédben akarta bejelenteni, hogy meneszti Lavalt és visszaveszi a miniszterelnöki tisztséget. A németek nem engedélyezték a rádióadást. A következő egy hónapban Pétain nem gyakorolta tisztségeit. A német nagykövet magához hívatta és rábeszélte, hogy folytassa tevékenységét, de immár német „gyámság" alatt. 1943 decemberétől német megbízottat rendeltek mellé, aki minden törvényt és határozatot átnézett, mielőtt az Pétaintől a kormány elé került volna. A kormányt német iránymutatással átszervezték.

1944 elején az egész ország a szövetségesek partraszállását várta. Márciusban a Glières-fennsíkon, Genftől délre állomásozó makizárok túl korán ragadtak fegyvert (vagy egyszerűen csak beugratták őket). A Milice (a francia Geastapo) és a német csapatok leverték a megmozdulást, 400 halottat hagyva hátra. Meglehet, hogy megzavarta őket de Gaulle utasítása, miszerint 1944 márciusában az összes ellenállási csoportnak központi irányítás alatt álló fegyveres szervezetté kell összeolvadnia. Ennek érdekében létrehozták a Belső Francia Erőket (*Forces françaises de l'intérieur* – FFI).[32]

[30] Françoise Gaspard: Christine Bard, Les filles de Marianne, histoire des féminismes, 1914–1940. *Clio – femmes, genre, histoire,* 1995/1.

[31] Charles de Gaulle: I. m. II. k.

[32] Charles de Gaulle: Uo. 95.

De Gaulle sejtette, hogy a szövetségesek hamarosan megtámadják Franciaországot, így 1943. június 3-án a CFLN de Gaulle elnöksége alatt a Francia Köztársaság ideiglenes kormányává kiáltotta ki magát. Három nappal előzték meg tehát a szövetségesek normandiai partraszállását. De Gaulle ideiglenes kormánya nyilvánvalóan nem rendelkezett Franciaország felett, Roosevelt továbbra is Pétain-t tekintette Franciaország legitim képviselőjének, de Gaulle irányába pedig ellenséges maradt. Ámde a megszállással mégiscsak elérkezett de Gaulle nagy pillanata, amikor tesztelhette „kardját": mit sikerül kihozni a francia ellenállás mítoszából. Két fronton indult harcba. Minthogy Roosevelték továbbra is katonai közigazgatás alá akarták vonni a németek oldalán harcoló Franciaországot, a francia állam folytonosságát de Gaulle éppen ezért nem Vichyre, hanem a „Szabad Franciaországra" akarta alapozni. Ez volt az egyik front. A másik az ellenállási mozgalom kézben tartása: meg kellett akadályoznia, hogy az Ellenállás forradalmat robbantson ki. Mind az idegen megszállást, mind egy újabb Kommün kialakulását meg kellett előznie.

A szövetségesek 1944. június 6-án szálltak partra Normandiában. De Gaulle-t, bár tudott a tervről, most sem vonták be az eseményekbe. Az Egyesült Államok még mindig azt tervezte, hogy Franciaországot „megszállja", azaz bevonja a katonai közigazgatásba, és felkészült arra, hogy saját papírpénzt és érméket hoznak forgalomba.[33] De Gaulle mindent megtett, hogy megakadályozza ezt. A szövetségesek tudta nélkül 1944. június 14-én Bayeaux-ba érkezett. Bayeaux városa két szempontból is szimbolikus választás volt: a XI. századból maradt fenn a híres Bayeaux-i Szőnyeg, amely azt ábrázolja, hogyan hódították meg a normann törzsek a briteket, valamint Bayeaux volt az első város, amelyet a szövetségesek felszabadítottak. Az amerikaiak meghagyták tisztségében az alprefektust, aki elméletileg továbbra is nekik tartozott felelősséggel. De Gaulle, amint megérkezett, magához rendelte, megmondta neki, hogy elbocsátja, helyére pedig a helyi ellenállási mozgalom egyik ve-

[33] Charles de Gaulle: Uo. 182.

zéralakját nevezte ki. Az alprefektus alázatosan fogadta a hírt. Ettől kezdve minden egyes felszabadított városban a tisztségviselők átadták helyüket az Ellenállás embereinek. Az amerikaiak tudomásul vették az önkényes beavatkozást.

Sikerein felbátorodva de Gaulle ügyesen kijátszotta Churchillt is, Rooseveltet is. A „Szabad Franciaország" ott bocsátkozott harcokba, ahol csak tudott. Egységei nem várták be a szövetségeseket, így súlyos veszteségeket szenvedtek. A hatalmas véráldozattal a franciák sikeresen tehermentesítették az előrenyomuló szövetségeseket. A németek ugyanis több hadosztályt irányítottak át, hogy segítse a francia Milice-t az FFI ellen harcolni. De Gaulle – ahogy egyik életrajzírója írta – abszolút erkölcsi kötelességnek és megkerülhetetlen szükségszerűségnek látta, hogy csapatai annyira járuljanak hozzá országuk felszabadításához, amennyire csak tudnak.[34] Akármennyire fájt is a véráldozat, de Gaulle-nak több szempontból is igaza volt. Egyrészt a franciák azt érezhették, hogy nem idegen erők szabadítják fel őket, ezáltal maguk alakíthatják sorsukat, és helyreállíthatják a francia nemzettudatot és önbecsülést. Másrészt a szövetségesekkel szemben erkölcsi alapjuk lett a francia főhatalom visszavételére.

1944. augusztus 17-én Laval megtartotta a Vichy Köztársaság utolsó kormányülését. Augusztus 20-án – amikor a szövetséges és a gaulle-ista erők már csak pár nap távolságra voltak Párizstól – a németek Belfort-ba hurcolták őt és Pétain-t is. Belfort-ból szeptember 7-én Sigmaringen kastélyába szállították őket tovább. A németek egészen novemberig megtartották a folyton mozgásban és „száműzetésben lévő" francia „ideiglenes kormányt".

Az Ellenállás augusztus 19-én felkelést robbantott ki Párizsban, Marseilles-ben és még néhány más helyen. Több napig tartó kemény harc után Leclerc tábornoknak a szövetségesek oldalán harcoló „Szabad Francia" hadosztálya augusztus 24-én bevonulhatott Párizsba. Komoly áttörést jelentett ez a harcoló francia alakulatok megítélése szempontjából, hiszen

[34] Ledwige: De Gaulle. Flammarion, Paris, 1984. 176.

a szövetségesek Párizs elkerülésével akartak Németország felé vonulni. A Vichy Köztársaság szívósságát bizonyítja, hogy a főváros felszabadítása előtt néhány nappal még indultak zsidókat deportáló vonatok Drancyból Auschwitzba. Az utolsó konvoj július 30-án hagyta el a fővárost. Párizs felszabadítása miatt de Gaulle jó reményeket fűzhetett ahhoz, hogy a szövetségesek kénytelenek lesznek elismerni kormányát, bár erre október 23-ig várnia kellett. Az egyik fronton tehát győzelmet aratott.

A másik fronton is győzelemre állt. Az ellenállási mozgalom társadalmi támogatottsága lehetővé tett volna egy baloldali rendszerváltást, De Gaulle-nak azonban más elképzelései voltak az új Franciaország politikai értékeiről. Miután bevonult a fővárosba, lehetősége nyílt arra, hogy megakadályozza a forradalom kitörését. Segítségére volt ebben Sztálin maga is, aki arra utasította a vonakodó francia kommunistákat, hogy fogadják el de Gaulle-t. Még így is félő volt, hogy a kommunisták vagy más ellenállási csoportok akár vidéken, akár Párizsban radikális változásokat akarnak, akármit mond is a vezetőség. A fordulat azonban nem ebből az irányból jött.

1944. augusztus 25. reggelén a CNR kiadott egy nyilatkozatot, amelyben meg sem említette de Gaulle-t. A Tábornokot ez igencsak zavarta, de minden erejét lekötötte a forradalom kirobbanásának megakadályozása. Aznap kora délután, amint Párizsba érkezett, azt látta, hogy a tömeg a Városházán *(Hôtel de Ville)* szeretné látni, ami pedig egyet jelentett a forradalommal. A forradalmi tömeg 1848-ban és 1870-ben is a Városháza elé vonult, és ott kiáltották ki a köztársaságot. De Gaulle azonban nem kockáztatta a forradalmat.

A forradalom megakadályozása érdekében nem akart lehetőséget teremteni a népakarat legkisebb megnyilvánulására sem. Franciaországnak egységesen kellett fellépnie a még mindig érvényben lévő Vichy Köztársaság és a németek ellen. Amikor Georges Bidault mint a CNR vezetője a Városházán hivatalosan felkérte, hogy kiáltsa ki a köztársaságot, de Gaulle ezzel utasította el: „A köztársaság soha nem szűnt meg létezni. A Szabad Franciaország, a Harcoló Franciaország, a Francia Nemzeti felszabadítási Bizottság testesítették meg egymás után. Vichy a

múltban és most is érvénytelen, és meg nem történtnek tekintendő. Jómagam a köztársaság kormányának elnöke vagyok. Miért kellene kihirdetni a köztársaságot?"[35] Átment a hadügyminisztériumba, ami szimbolikusan azt jelentette, hogy hatalmát nem a népakaratra, hanem a hadsereg irányítására építi. A hadügyminisztériumban mindent úgy talált, ahogy 1940-ben hagyott. Még a telefonlistán a nevek is ugyanazok voltak. „Semmi sem hiányzott, csak épp az állam. Rajtam múlt, hogy visszaállítsam."[36]

Hivatalosan is megteremtette tehát azt a mítoszt, amelyre Franciaország későbbi nemzetközi rehabilitációját alapozta. Egyetlen kézmozdulattal meg nem történté tette Vichyt és Franciaország szégyenteljes szerepvállalását a második világháborúban – helyette megerősítette az Ellenállás és saját szerepvállalását a köztársaság folytonosságának megőrzésében. A mozgalom, amely 1940 júliusában egyszemélyes volt, és Charles de Gaulle-nak hívták, 1944 augusztusára mint a francia állam megtestesítője jelent meg. Ezt a kreált valóságot egészen az 1970-es évek végéig elfogadta a francia köztudat. 1971-ben Robert Paxton levéltári kutatásai bizonyították, hogy Vichy nem bábállam volt, hanem saját jószántából, önként kollaborált a hitleri Németországgal. Ekkor indulhatott meg a társadalom egyre szélesebb rétegeiben a múlttal való szembenézés folyamata, amely lassú és nehézkes, nem utolsósorban pedig igen fájdalmas volt. Ebben az értelemben a nemzeti trauma feldolgozása még ma sem zárult le.

De Gaulle saját szerepének megerősítését szimbolikusan kezdte. Másnap, 1944. augusztus 26-án felvonulást szerveztek a város felszabadulásának megünneplésére. A tömeg a Champs-Élysée-n a Place d'Étoile-tól (40 évvel később a tér már de Gaulle nevét viselte) a Notre Dame-hoz vonult. A felvonulás nem volt kockázat nélkül való, hiszen Párizstól 80 km-re még folytak a harcok, egy eltévedt repülőgép könnyen katasztrófát okozhatott volna. A felvonulás azonban a nemzet egységét jelenítette meg, így de Gaulle elkerülhetetlennek látta.

[35] Charles de Gaulle: I. m. 140.
[36] Charles de Gaulle: I. m. 139–40.

„Ó, akár a tenger! Végeláthatatlan sokaság az úttest mindkét oldalán. Vagy kétmillió ember. Az ablakokban zászlók, és létrákon, zászlórudakon, lámpákon fürtökben kapaszkodnak az emberek. Ameddig a szemem ellát, eleven hullámzó tömegóceán a napsütésben, és fölötte leng a háromszínű lobogó. Gyalog megyek. A mai napon nem hagyományos szemlét tartok…

A mai napon örvendezésének látványával és szabadságának biztos tudatával vissza kell adni önmagának egy népet, amelyet tegnap eltiport a vereség és meghasonlásba kergetett a szolgaság."[37]

Bár ez a sokat idézett szövegrész nem mesél róla, de Gaulle a felvonulás alatt is kínosan ügyelt a részletekre. Egyedül ment a menet élén, a CNR tagjai lemaradva követték. Egyszer csak Georges Bidault felzárkózott mellé, így a külső és a belső Ellenállás két vezetője együtt, egyenrangúként vezette a menetet. De Gaulle számára azonban a szimbólumoknak jelentősége volt. Szerinte az államnak egy megtestesítője, a népnek egy vezére volt, és azt nem Georges Bidault-nak hívták. Kétméteres magasságával lehajolt Bidault-hoz, és azt mondta neki: „Monsieur, un peu en arrière, s'il vous plaît!" (Uram, kérem, maradjon egy kissé hátra!)[38]

Párizs bevétele, a külső és a belső ellenállási mozgalom összekapcsolása és egyesítése a saját vezetése alatt megerősítette de Gaulle erkölcsi legitimitását. A valódi munka, a valós hatalom kiépítése, az intézmények felállítása és legitimálása azonban még előtte állt.

[37] Gazdag Ferenc: I. m. 13.
[38] Ledwige: *De Gaulle*. 578.